

IQTISODIYOTIMIZDA TIJORAT BANKLARINING TUTGAN O`RNI

Boyev Bekzod Jo`rxon o`g`li
ilmiy rahbar, Toshkent Moliya instituti
Olqarova Zarina Nosir qizi
Toshkent Moliya instituti talabasi

Bugungi kunda hammaga ma`lumki, har bir mamlakatning dunyo maydonida tutgan o`rni iqtisodiyoti bilan bog`liq deb ayta olamiz. Mamlakat iqtisodiyotining asosiy bo`g`inini esa bank tizimi tashkil etadi. Banklarni funksiyalari, shuningdek, bajaradigan operatsiyalari va ko`rsatadigan xizmatlari ularning iqtisodiyotdagi o`rnini belgilab beradi. Banklarning iqtisodiyotdagi ro`li deganda asosiy e`tiborni ularning vujudga kelish omillari, rivojlanish jarayonlari va bajaradigan operatsiyalariga qaratish lozim. Banklarning iqtisodiyotdagi tutgan o`rni xususida so`z ketganda ularning bajaradigan operatsiyalarni zarurligi va turlari, shuningdek, xo`jalik yurituvchi subyektlar va aholining ularga bo`lgan ehtiyoji doirasida so`z yuritish maqsadga muvofiqdir. Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotimizdagi tutgan o`rni naqadar ahamiyatli ekanini bildiradi. Banklarning iqtisodiyotdagi ro`lining asosiy xususiyatlari, jamiyatdagi vaqtincha bo`sh pul mablag`larine jamg`arish asosida ularni iqtisodiyotning tegishli tarmoqlariga qayta taqsimlash namayon bo`ladi. Barchaga ma`lumki, jamiyatda faoliyat yurituvchi xo`jalik subyektlarining asosiy maqsadi iqtisodiy foyda olishga qaratilgan. Shu bilan birga, ishlab chiqarish jarayoni turli tarmoqda turlicha bo`lganligi bois, ma`lum davrda ayrim xo`jalik yurituvchi subyektlarda ishlab chiqarish jarayonini rivojlantirish uchun qo`shimcha moliyaviy mablag`larga ehtiyoj tug`ilsa ayrimlarda aksincha. Iqtisodiyot tarmoqlarida ishlab chiqarish siklining turli tumanligi sababli, moliyaviy mablag`lar vaqtinchalik ishlab chiqarish jarayonidan chetlashtiriladi. Bu jarayonda bir tomondan bir guruh iqtisodiy tarmoqlarda qo`shimcha moliyaviy mablag`larga nisbatan qo`shimcha ehtiyojni keltirib chiqarsa, iqtisodiyotning boshqa tarmoqlarida mablag`larning ishlab chiqarishdan chetlashishini keltirib chiqaradi. Bu ikki tomonlama iqtisodiy manfaatlarini birlashtiruvchi moliyaviy tashkilot sifatida banklar maydonga chiqadi. Birinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlarining vaqtinchalik bo`sh pul mablag`larini tegishli shartlar asosida jalb etib, ushbu mablag`larga tegishli shartlar asosida jalb etib, ushbu mablag`larga ehtiyoji bo`lgan ikkinchi guruh iqtisodiyot tarmoqlariga, ya`ni qo`shimcha moliyaviy resurslarga ehtiyoj sezgan xo`jalik subyektlariga taqsimlab beradi. Banklarning bajaradigan yana bir o`ziga xos xususiyati, bu ularning xo`jalik yurituvchi subyektlar, aholi va davlat tashkilotlari o`rtasida amalga oshiriladigan hisob-kitoblarni tashkil etishi va ularning ustidan tegishli nazorat ishlarini amalga oshirishi hisoblanadi.

Ma`lumki, bozor iqtisodiyoti sharoitida xo`jalik subyektlari o`rtasida har kuni bir necha yuz minglab pul o`tkazmalarini amalga oshiradi, bularning barchasi banlar tomonidan amalga oshiriladi va tartibga solib turiladi. Banklarning iqtisodiyotdagi ro`lini yuqori yoki pastligiga bir qator omillar ta`sir qiladi. Ularga misol qilib, aholi va mijozlarning banklarga bo`lgan ishonchining mustahkamligidir. Xalqaro bank amaliyoti va mustaqillikdan so`ng

bosib o`tilgan qisqa davrda yig`ilgan tajribaning natijalari shuni ko`rsatmoqdaki,bozor iqtisodiyotining asosiy o`zagi asosan o`zaro ishonch va halollikka tayanadi.Agar mazkur holatni aholi va mijozlarning bankka bo`lgan ishonchi yo`qolishi bilan bog`lab ko`radigan bo`lsak, banklarga nisbatan ishonch yo`qolishi oqibatida ularning jamiyatdagi ro`lini pasayishiga olib keladi.Aholi va mijozlarning bankka bo`lgan ishonchining zaifligiga banklarning mijozlar oldidagi majburiyatlarini o`z vaqtida bajarmasligi,aholi va mijozlarning kreditga, ayniqsa,naqd pulga bo`lgan talabi to`liq va o`z vaqtida qondirilmaligi,mijozlarning hisobvaroqlari bo`yicha mablag`lar qoldig`i va aylanmalari haqida bank siri ta`minlanmasligi,mijozlarning pul o`tkazmalari istalgan paytda va zarur miqdorda tegishli manzilga o`tkazilmasligi shuningdek,bankda omonatlarni sqalashning iqtisodiy manfaatdorligi pasayib ketishligi kabi omillar sabab bo`lishi mumkin."Tijorat banklarining xo`jalik kreditlarini berishda, mijozlarning naqd pullarga bo`lgan talabini qondirish dolzarb masalalaridan hisoblanadi.Bularning barchasi banklarning iqtisodiyotdagi ro`lini yanada oshirish lozimligidan daololat beradi.Banklarning iqtisodiyotdagi ro`lini oshirish yoki pasayishiga nafaqat ularning sa`yi harakatlari,balki milliy iqtisodiyotning rivojlanganlik darajasi va raqobatdoshligi bevosita ta`sir qiladi.Chunki banklar milliy iqtisodiyotdan ajralgan holda,alohida subyekt sifatida samarali faoliyat yuritishi mumkin emas"Banklarning mamlakat iqtisodiyotiga ta`sirini,ya`ni ularning ro`lini real sektorni kreditlash munosabatlari misolida ko`rishimiz mumkin.Mamlakat real sektori ishtirokchilari bank kreditiga nisbatan doimiy ravishda ehtiyoji mavjud bo`lib,ushbu,ehtiyoj,ayniqsa,iqtisodiy inqiroz sharoitida ortib ketadi.Inqiroz sharoitida iste`mol tovarlarga nisbatan talabning hamda tovar va xizmatlar bahosining pasayishi,davlat buyurtmalari hajmining qisqarishi,debitorlarning to`lovga layoqatsizligi korxonalarda qo`shimcha moliyaviy resusrlarga bo`lgan kuchli talabni paydo bo`lishiga sabab bo`ladi.Albatta,ushbu talab to`lig`icha banklarning kreditlar hisobidan qondirilishi, birinchidan,maqsadga muvofiq emas.Ikkinchidan esa ,banklarda iqtisodiy inqiroz sharoitida ushbu ehtiyojni qondirish uchun yetarli moliyaviy resurslarning taqchilligi paydo bo`ldi.

Xulosa qilib aytganda,banklarning iqtisodiyotimizdagi o`rni bevosita milliy iqtisodiyotimizning samaradorligi,raqobatdoshligiga bevosita bog`liq deb ayta olamiz.Bu esa o`z navbatida milliy iqtisodiyotimizning rivoji esa mamlakatimizdagi banklarning barqarorligi va samaradorligi bilan uyg`unlashtirsak bo`ladi.Ko`rib turganimizdek, milliy iqtisodiyot va bank samaradorligi bir-biridan ayri holda rivojlana olmaydi,ular bir birini to`ldirgan holda,bir-biriga o`zaro hamohang holda takomillashib boradigan moliyaviy subyektlar hisoblanadi.